

«ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ» ԲԱՌԻՆ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս, հայերենի վերաբերյալ ըստուգարանական ուսումնասիրություններն ըստ շարքի մեր լոյս տեսաւ Նախորդի Արեւելագիտութեան Հաստատութեան պարբերականներին մէջ, VII (1966) էջ 89, G. R. Cardona ստորագրութեամբ: Իտալացի երիտասարդ լեզուաբանը իր աշխատություններում ընթացքին այցելած է Ս. Ղազար կղզին եւ օգտուած վանքի մատենադարանէն, ինչպէս նաեւ փոխանակած է գաղափարներ վանքի Հայերուն հետ: Վերոյիշեալ յօդուածաշարքին մէջ հետաքրքրական եւ կարեւոր նկատողություններ գտնելով, ուղեցինք մեր հայ բանասէրներու ուղարկութեան յանձնել զայն:

Այդ յօդուածներուն մէջէն յատուկ կարեւորութիւն մը կը ներկայացնեն Մկրտեւի բառին ծագումին եւ իմաստին շուրջ կատարած անդրադարձութիւնները:

1. - Cardona-ի համաձայն, Մկրտեւ, Մկրտութիւն, Մկրտիչ բառերու մասին մինչեւ հիմա կատարուած ուսումնասիրությունները զոհարարելիս չեն ներկայանար, եւ հետեւաբար՝ ընդունելի չեն:

2. - Ոչ թէ միայն ծագումը, այլ նաեւ անոր սկզբնական իմաստն անգամ ծանօթ չէ մեզի: Բայց, որովհետեւ հայերէն Մկրտեւ բայը Ս. Գրքին մէջ տեւականօրէն կը թարգմանէ յունարէն βαπτίζω, շատեր կըրտակացուցած են թէ Մկրտեւ բային սկզբնական իմաստն է նման յունարէն βαπτίζω-ի. եւ որովհետեւ այս վերջինը կը նշանակէ Բնկղմել, հայերէն Մկրտելն ալ ունի նոյն իմաստը:

3. - Այս ընդհանուր ներկայացումէն ետք, հեղինակը բաւարար չի նկատեր

նաեւ H. Pedersen-ի եւ Հ. Աճառեանի կարծիքները:

ա) Pedersen Մկրտել բային իրրեւ արմատ կը դնէ մկ (moq), որմէ ծնունդ առած պիտի ըլլային հաւանաբար նաեւ հին-սլաւական mokru = խոնաւ, moknati, mociti = քրքել բառերը: Այս տեսակէտը ընդունելի չի գտներ Cardona, որովհետեւ Pedersen նկատի չ'առնէր հաղադային բաղաձայններու տարբեր գործածությունները:

բ) Աճառեան Մկրտելը նկատած է Մր-խրքնելին ձայնական մէկ փոփոխություններ. (խ եւ կ իրարու լծորդ են Աճառեանի համաձայն, եւ իրրեւ օրինակ գտած է 20 բառեր): Իր այս վարկածը ապացուցանելու համար, Աճառեան կը մէջբերէ նաեւ գոթական daupjan բայը, որ ունի նմանապէս երկու իմաստ. այսինքն՝ Մխրքնել եւ Մկրտել: Սակայն, Cardona-ի համաձայն, մութ է Մխրքնել բային ստուգաբանությունը, եւ երկու կերպերու կապակցությունը (Մխրքնել - Մկրտել) հարցը չի լուծեր: Բացի ասկից, որոշ չենք, կ'ըսէ հեղինակը, Մխրքնելի նախնականութեան մասին, որովհետեւ չի յայտնուիր Ս. Գրքի թարգմանութեան մէջ:

4. - Արդ, հեղինակին համաձայն Թրքել (որ Մխրքնել կը յիշեցնէ), միակ կարելի իմաստը չէ յունարէն βαπτίζω բային. կըր մը, որ Նոր Կտակարանի մէջ կը նշանակէ ջուրին մէջ Բնկղմելու գործողությունը, եւ ոչ լոկ քրքել մը, չլիթայութեան հրէական ծիսական լուացումի արարողութեան հետ, որմէ պատմականօրէն ծնունդ կ'առնէ քրիստոնէական մկրտությունները: Քննելով հին թարգմանությունները,

ները, կ'ըսէ Cardona, կը տեսնենք թէ βαπτίζω բառը պատմականօրէն զանազան առումներ ունեցած է:

ա. - Ղազարեան թարգմանությունները կը պահեն Բնկղմումի նշանակությունը:

բ. - Ասորականը աւելի կ'արտայայտէ լուացումի գաղափարը:

գ. - Եթովպականը թէ՛ Բնկղմում եւ թէ՛ լուացում կը նշանակէ:

դ. - Արաբականը, Տատիանոսի «Համաբարբառ»ի թարգմանութեամբ, նման է ասորականին:

ե. - Գոթականը ունի daupjan, վերը յիշուած երկու իմաստով, մխրքնել եւ մրկրտել:

զ. - Լատին Վուլգատան կը պահէ յունարէն կըրը. նոյնպէս ռումանական վերջին թարգմանությունը, եւ հետեւաբար չի կրնար ծառայել իրրեւ վկայութիւն:

Ասոնց կողքին, կան սակայն, երկու թարգմանություններ, որ ունեն ք յունարէն βαπτίζω-ը կը թարգմանեն անկախաբար:

ա. - Վրացականը կը գործածէ պատկերաւոր լեզու մը, յունական φωτίζω-ի ձեւով. այսպէս nat'lis-c'emay, որ կը նշանակէ լուսաւորել:

բ. - Հին-սլաւ թարգմանութեան մէջ կը գործածուին Krustu Բրիստոս, եւ Krustiti խաչ իմաստով բառեր:

5. - Այս ընդհանուր տեսությունէն ետք, Cardona կը լուծէ շատերէ կատարուած առարկություններ: Շատեր որպէսզի ապացուցանեն Մկրտել եւ Բնկղմել հաւասարությունը, մէջ կը բերեն Մարկոս աւետարանիչին հետեւեալ հատուածը. «Եւ ի հրապարակ մտեալ՝ եթէ ոչ նախ մկրտիցին, ոչ ուտեն. եւ այլ ինչ բազում է՝ զոր ընկալան ունել. մկրտութիւնս բաժակաց եւ ստոմանաց եւ պղնձեաց եւ մահճաց» (Մար. է. 4): Ասկից բնական կը հետեւի կըրտակացնէ՝ թէ Մկրտել կը նշանակէ Բնկղմել, որովհետեւ յստակ կերպով կը խօսուի լուացումի մը մասին:

Սակայն, եւ ճիշտ այս կէտը կարեւոր է նշել, Cardona քննելով զանազան

թարգմանություններ, կը տեսնէ հետեւեալ եղելությունը. Վրացական թարգմանությունը, այս հատուածին մէջ (որ βαπτίζω եւ βαπτισμα բառերը իրենց բեքնիք իմաստով գործածուած են եւ կ'ակնարկեն հրէական ծիսական լուացումի արարողութեան), βαπτίζω բային գիմաց գրած են լուալ նշանակող ճշգրիտ կըր մը, gan-banay, եւ ոչ թէ nat'lis-c'emay (լուսաւորել), որ քրիստոնէական մկրտութիւնը նշանակող բառն է: Ասոր հակառակ, հին-սլաւականը կը գործածէ հաւասարապէս Krustiti (քրիստոնէական մկրտութեան իմաստով), առանց նկատի մկրտութեան իմաստը: Ի՞նչ կարելի է կըրտակացնել. ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ, թարգմանիչները որոշելէ ետք βαπτίζω եւ Krustiti հաւասարությունը, պահած են զայն մեքենականօրէն, նոյնիսկ այն պարագաներուն՝ երբ բնագիրը թոյլ չէր տար այդ հաւասարությունը:

Վերագտնելով հայերէնին, Մկրտել բայը կրնայ Բնկղմելու իմաստն ու արժէքը ունենալ, եւ միաժամանակ ուրիշ որեւիցէ իմաստ մը եւ արժէք մը, եւ հետեւաբար Մարկոսի այս հատուածին մէջ Մկրտել գործածությունը բացարձակ ապացոյց մը չէ՝ թէ ասիկա միայն Բնկղմել կը նշանակէ: Հայ թարգմանիչներն ալ, որոշելէ ետք՝ βαπτίζω եւ Մկրտել հաւասարությունը, մեքենականօրէն կրնան զայն գործածած ըլլալ:

6. - Cardona ցոյց տալէ ետք՝ թէ Մկրտել բայը անհրաժեշտօրէն եւ միայն Բնկղմում կամ լուացում չի նշանակել, կը փորձէ բառադիտական պրպտումով մը փնտռել թէ արդեօք հայերէն բառին ծագումը ուրիշ իմաստ մը կը թոյլատրէ:

Նկատել կու տայ, ինչպէս արդէն ծանօթ է ամէնուն, թէ Ն. Մառ տարբեր բառադիտական մեկնություններ մը տուած էր Մկրտել բային: Անիկա Մկրտել բառին իրրեւ արմատ գրած էր սեմական կրտ krt (כרת), որ կը նշանակէ կտրել: Սակայն Մառ իր այս վարկածը ո'չ պատմա-

կան եւ ոչ ալ լեզուական դեմքի վրայ չէ ազդեցութիւնը:

Ընդունելով հանդերձ Մկրտեի սեմական (כרת) կրտ արմատը, պէտք է դեռ քննել, թէ ինչպէս այդ սեմական կրտ արմատը իր նախնական կտրել իմաստէն ելլելով՝ Մկրտուքիւն (քրիստոնէական) նշանակած է:

7. - Հայերու մօտ թրիատութեան սովորութիւնն զոյուցիւն չունէր. հետեւաբար, այս սովորութիւնը նշանակող հայ բառը պէտք է առնուած ըլլայ սեմական լեզուէ մը. որովհետեւ, համաձայն Հեռոգոտոսի եւ Յ. Փլարիանոսի՝ թրիատութիւնը ծանօթ սովորութիւն մըն էր սեմական խումբին:

Թէ հրեաներ զոնուած ըլլան Հայաստանի մէջ, յայտնի եղելութիւն մըն է Cardonaի համար. որովհետեւ այս մասին կը վկայեն թէ՛ հայ եւ թէ՛ հրեայ աղբիւրներ: Մովսէս Խորենացի կը պատմէ թէ Տիրիան Բ. ի օրով Հայաստանի վան, Վաղարշապատ եւ Արտաշատ քաղաքներուն մէջ կային հրեայ ընտանիքներ: Յ. Neusenerի համաձայն՝ հրեաներու թիւը շատցած պէտք է ըլլայ Ք. Ա. 60 թուականէն մինչեւ Յ. Ք. 386 թուականը, ըլլա՛յ ընական աճումով, ըլլայ նոր տեղաւորումներով¹: Այս ենթադրութիւններով կրնանք եղբայրացնել թէ հայերը ճանչցած են հրէական թրիատութիւնը սովորութիւնը, իրենց մէջ ապրող հրեայ զաւթականներէն:

8. - Cardona պատմական այս ներկայացումէն ետք, կ'անցնի լեզուական քննութեան: Մենք. ԽԹ. 5րդ համարին մէջ կը հանդիպինք երբայցեքէն מ'כרתהם m'kerotêhem բառին: Յստակ չէ իմաստը այս բառին. եւ ընթերցումը անորոշ, որովհետեւ մասորեաական ձայնաւորումները ազատազուած են:

Cardona կ'ընդունի եւ կ'իւրացնէ Ս. Գրքի մասնագէտ Dahoodի ընթերցումը, որ է mkrtyhm, եւ երբայական כרת (կտրել) բային արմատէն կը ձեւացնէ անոր զոյականը makret, որուն ճշգրիտ ի-

մաստը կը զնէ այսպէս. «blade or knife for circumcision»: Իր այս վարկածը Dahood կը հիմնէ Ելից Դ. 25 եւ Մենդ. ԼԴ. 22 համարներու եւ ուրիշ լեզուական տրւեալներու վրայ:

Արդ, համաձայն Cardonaի, թրիատութեան ծառայող այս գանակին՝ երբայցեքէն անունէն (makret), հայերը ծնունդ տունն ուր բառի մը, որ փոխանակ թրիատութեան զործիքը նշանակելու, այլեւս պիտի նշանակէր թրիատութեան զործողութիւնը: Եւ այսպէս makretէն, որ թրիատութեան զանակ կը նշանակէ, կը ձեւանայ mkrtel (մկրտել = թրիատել)²:

9. - Cardona ցոյց տալէ ետք, mkrtel-ին makretէն առաջ գալը, կը սկսի բացատրել թէ ինչպէս mkrtelը, (որ ինչպէս ըսինք՝ թրիատելու զործողութիւնը ցոյց կու տայ) փոխուած է մեր այսօրուան քրիստոնէայ մկրտութիւնը նշանակող իմաստի մը: Համառօտ. ինչպէս եղած է անցքը mkrtel - թրիատել, mkrtel - քրիստոնէայ մկրտութիւն:

Այս անցքը բացատրելու համար, Cardona կ'ուսումնասիրէ հրէական եւ քրիստոնէական փոխադարձ սովորութիւններու աւանդական վկայութիւնները, որոնք կրնան դեռ աւելի լուսարանել առաջարկուած խնդիրը:

ա. - Հրեաներու քով, թրիատութիւնը ընկերացած է միշտ ծիսական ընկղմումի մը, մաքրուելու նպատակով եւ դիտաւորութեամբ: Այս ընկղմումին կարեւորութիւնը, որ հրէական մկրտութիւն մը կարելի է նկատել, շատ վառ է եւ կենդանի՝ յատկապէս թալմուտական աւանդութեան մէջ. «Նորադարձ մը չէ երբեք անիկա որ չէ ընկղմած ջուրին մէջ եւ թրիատուած»:

1. «The Jews in pagan Armenia», in JAOS, 84 (1964), pp. 230, 240. մեր նիւթը էջ 233էն է:

2. Cardona նկատել կու տայ թէ զոյութիւն ունի, ձեւով mekrtelին շատ մօտիկ բառ մը, mkrat, մկրատ, որ նմանապէս, ինչպէս Հիւրէման անդրադարձուցած էր, սեմական ծաղումով բառ մըն է, աւելի ճիշտ՝ արարելէն מ'כרת — մկրատել փոխ առնուած է:

եթէ չէ թաթխուած՝ կը մնայ հեթանոս»³:

բ. - Քրիստոնէութեան մէջ, ինչպէս ծանօթ է մեզի Գործք Առաք. ԺԶ. 3 համարէն, թրիատութեան խնդիրը երկարատեւ կը մնայ այժմէական. գիտենք թէ ինչպէս Ս. Պօղոս կը ստիպուի հոն զրոնուող հրեաներու պատճառով, թրիատել Տիմոթէոսը: Երուսաղէմի ժողովին մէջ է որ, ուրիշ սովորութիւններու կարգին, կը ժխտուի նաեւ թրիատութեան անհրաժեշտութիւնը: Յաջորդաբար քրիստոնէայ աստուածաբանութիւնը, յատկապէս Ս. Հայերու զրուցիւններով, թրիատութիւնը կը նկատէ իրրեւ նախանշանը քրիստոնէական մկրտութեան:

10. - Հուսկ Cardona նկատել կու տայ թէ ըլլա՛յ ասորական լեզուի մէջ, ըլլա՛յ նաեւ յունարէնին մէջ, կան կնիք նշանակող եղբներ (ասոր. hotma, յուն. σφραγίς) որոնք կրնան ցոյց տալ թէ՛ մըկրտութիւն եւ թէ թրիատութիւն, այնու որ «զանազանուող նշան» մը կամ «խումբի մը պատկանելու յատուկ զրուց» մը սենեկալը կ'արտայայտեն:

Ասով, Cardonaի համաձայն՝ անկարելի չէ որ սկզբնաբար Հայերու քով մկրտութիւնը նշանակուած ըլլայ նաեւ ԲԵՐՄԻԱՍՏՈՒՔԻՆ բառով. եւ որովհետեւ Հայերը թրիատութեան սովորութիւնը չու-

նէին, չփոթութեան խնդիր չկար, եւ հետեւաբար՝ կարելի կը դառնայ ենթադրուած վարկածը:

Ճիշտ այս թրիատութիւն սովորութեան բացակայութեան հետեւանքով, մոռցւած էր անոր սկզբնական իմաստը, երբ քրիստոնէայ մկրտութեան իմաստը կու գար անոր տեղը բռնելու: Կորնելիւսով թրիատութեան բառի արժէքին գիտակցութիւնը, եւ որովհետեւ ետք անոր հաւատարմութիւնը յունական βαπτίζεσθին հետ, Մկրտել սեմական բառը, վերածնելով կու գար պարզապէս նշանակելու լուսով զործողութիւնը, ինչպէս կը տեսնուի Մարկոսի հատուածին մէջ: Համառօտ. որովհետեւ Հայերը չունէին թրիատելու սովորութիւնը, Մկրտել սեմական բառը, որ կը նշանակէր թէ՛ թրիատել եւ թէ՛ ընկղմել, (տե՛ս վերեւ 9, ա.) կը կորսնցնէ իր առաջին իմաստը, նշանակելու համար միայն ընկղմել - լուսով, ինչպէս Մարկոսի յիշեալ հատուածին մէջ: Նման մոռացումներու հետեւանքով կատարուած իմաստի փոխանցումներու օրինակներ կը թուէ՝ հեթանոսական կրօնքի տոներու անուններէն. այսպէս Մաղկապարդը, որ ծաղիկներու տօնն է, փոխուած է այսօր եւ կը նշանակէ Քրիստոսի Երուսաղէմ մուտքը յաղթական. Վարդապառ, վարդերու տօնը, այսօր Պայծառակերպութիւն է:

Ամփոփեց

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

3. J. Jebamoth 46a. J. Lewy, Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim, Berlin - Wien, 19422, 1, p. 266.